

Kolik je vlastně sběratelsky oblíbených typů u známek ČR?

Titulek tohoto článku je parafrází názvu článku badatele Karla Paděry „Kolik je vlastně sběratelsky oblíbených typů u emise Hradčany?“ z Filatelie 4/2003. Mimo jiné v něm odmítavě reagoval na snahy zavést jako typy u Hradčan retuše pravého rámečku a kriticky se vyjádřil ke katalogizaci podtypů příčky (uvádí, že podtypy spirál přeci také nejsou katalogizovány). Článek je mnohem obsáhlejší (přečíst si ho můžete i na www.filaso.cz) a obsahuje řadu argumentů, které jsou pro nás aktuální i dnes.

FRANTIŠEK BENEŠ

V závěru autor navrhuje, aby se problematikou zabývalo více odborníků:

Problematika finančně zajímavých typů hradčanských známek je poměrně komplikovaná a samozřejmě ji nemůže vyřešit jediný článek. A protože víc hlav víc ví, bylo by dobré ji diskutovat a případně i dorešit na pracovní schůzce předních expertů a badatelů v této oblasti. Domnívám se, že správné definování a jednotné uznávání různých typů u našich známek je v zájmu celé naší (a nejen naší) sběratelské veřejnosti. Dobrým příkladem nám může být nedávné vyřešení otázek kolem tzv. IV. typu u emise Hospodářství a věda 1923, kdy sporný typ popsán ve studii F. Žampacha a kol. /15/ byl po diskusi /16/ probrán (a odmítnut) právě na takovéto reprezentativní schůzce /17/ a nakonec zcela vyvrácen v obsáhlé studii F. Beneše /18/.

Přestože od zveřejnění článku uplynulo více než deset let, k takové diskusi dodnes nedošlo. Pokud některý badatel chce prosadit své poznatky, činí to obvykle formou publikační a vlastně tak lobbuje u odborné veřejnosti.

Jiná situace však nastala u známek České republiky. Společnost sběratelů čs. známek (SSČSZ) SČF před časem navrhla, aby v některých případech byly u ČR nové odlišné typy zavedeny „na základě rozhodnutí její typologické komise“. Předsednictvo SČF v reakci na tuto iniciativu doporučilo, aby proběhlo jednání zástupců Komise znalců, SSČSZ a Společnosti sběratelů celin (SSC), s cílem „vytvořit doporučení pro specializovanou katalogizaci českých známek a celin“. To je jistě správný přístup, už proto, že katalogy a příručky (tištěné i elektronické) nevydává Svaz filatelistů, a tak je třeba s jejich vydavateli o případných návrzích jednat. Sám svaz - ani jeho odborné společnosti a komise - přitom přirozeně nemá žádný patent na rozhodování co je a není odlišným typem. Jako občanské sdružení samozřejmě není pověřen normotvornou činností, nemluvě o tom, že většina sběratelů stojí mimo něj. Veškerá stanoviska v tomto směru tedy mohou mít vůči veřejnosti (a vydavatelům literatury) váhu doporučení, a je na každém, zda se s nimi ztotožní, či ne. Roli v takovém rozhodování veřejnosti jistě hraje autorita, jakou si ten který jednotlivec či orgán svou předchozí činností získal.

Jak vyplývá ze Statutu Komise znalců (ust. 1.7.) „Komise je v rámci SČF garantem jednotného názvosloví a označování sběratelsky významných variant (např. typy, retuše, barvy, perforace apod.) pro oblast sběratelského materiálu z našeho území (zejména ČR, ČR a protektorátu ČaM).“ To je vcelku pochopi-

telný přístup, už proto, že v rámci svazu působí více odborných společností, z nichž by návrhy na změny mohly vzejít (vedle už zmíněných SSČSZ a SSC je to například Společnost sběratelů čs. knihtiskových známek, Společnost aerofilatelie, Česká námětová společnost, možná i Společnost teritoriální filatelie, resp. její sekce Perfiny, a v budoucnu mohou připadat v úvahu i další společnosti a sekce; iniciativu samozřejmě mohou vyvinout i jednotliví členové SČF, kteří třeba ani v odborných společnostech nepůsobí). Je tedy třeba mít jedno místo, kde by se takové návrhy sešly k vyváženému posouzení. K tomu se Komise znalců hodí, protože je průřezovým sdružením, v němž působí odborníci zaměřeni na různé obory. A nakonec to jsou právě znalci, kdo sběratelům a dalším zájemcům identifikují a případně označují důležité odlišné varianty, včetně typů.

Ovšem, co to je vlastně odlišný typ? Definice v publikaci Čs. filatelie (z roku 1988) o něm uvádí toto:

typ

podstatný, pravidelně se opakující rozdíl v kresbě známky, aršíku či přepážkového listu téhož druhu a téže hodnoty, vzniklý v průběhu zhotovení tiskové formy nebo jejich soustavy jako přirozený důsledek zvolené tiskové techniky nebo zvoleného pracovního postupu; typ může být charakteristický pro celý přepážkový arch (list) známek nebo se v archu (listu) může vyskytovat jen ojedinele; přirozeným důsledkem zvolené tiskové techniky může být např.: zhotovení tiskové formy z předloh, štočků či galvan různého typu (u knihtisku), zhotovení duplikátních rytin s následným dorýváním vzájemně se lišících prvků (u ocelotisku); úpravy na výchozím diapositivu nebo jeho vznik z předloh různých typů (u hlubotisku a ofsetu); přirozeným důsledkem zvoleného pracovního postupu může být např.: úprava či oprava provedená na výchozím negativu nebo tiskové formě jak před leptáním, tak po něm (u knihtisku), prorývání některých partií kresby známky po moletování na tiskovou formu (u ocelotisku), retušování výchozího diapositivu nebo úpravy na tiskové formy (u ofsetu, hlubotisku); pro posouzení vzniku typu není rozhodující velikost rozdílů v kresbě známky, sběratelsky únosné je však rozlišování typů zjištěných běžně dostupnými zvětšovacími prostředky (s dvou- až pětinasobným zvětšením); podmínky uvedené v definici typu musí daný rozdíl v kresbě známky splňovat souběžně

Stejná publikace obsahuje i definice dalších pojmů:

odchylka v obraze a kresbě známky (desková odchylka)

pravidelně se vyskytující změna obrazu nebo kresby známky vzniklá na příslušném známkovém poli dané tiskové formy v průběhu jejího zhotovování nebo v průběhu tisku (viz také hlavní výrobní fáze); desková odchylka může vzniknout: jako přirozený důsledek tvůrčích i rutinních pracovních postupů užitých pro zhotovení tiskových forem nebo jako důsledek vědomé činnosti (vesměs oprav a úprav) směřující k realizaci požadovaného obrazu známky; jako důsledek přehlédnuté chyby vzniklé jak v tvůrčím, tak vlastním výrobním procesu zhotovení tiskové formy; jako důsledek skrytých vad v materiálech užitých pro zhotovení tiskové formy a nedostatků v manipulaci s ní; v závislosti na způsobu vzniku rozlišujeme následující odchylky v obraze a kresbě známky (deskové odchylky): typy a podtypy, deskové chyby, typické deskové vady, retuše a chybotisky

retuš

1. (polygr.) výsledek retušování; 2. (fotogr.) oprava negativů (diapozitivů) nebo pozitivů; 3. (filat.) vžitě filatelistické označení pro změnu v obraze známky vzniklou opravou provedenou na odpovídajícím známkovém poli tiskové formy (ve starší filatelistické literatuře také sekundární retuš); obvykle jde o opravy deskových vad a chyb vzniklých či zjištěných v průběhu tisku, existuje proto vždy známka s opravovanou vadou či chybou a známka opravená; sběratelský rozdíl na této opravené známce nazýváme retuši; dříve používaný pojem primární retuš (zahrnující veškeré úpravy a opravy výchozích materiálů i tiskové formy před zahájením tisku bez ohledu na to, kdy byly provedeny) lze považovat za přirozený důsledek pracovních postupů (včetně retušování ve smyslu 1 i 2), jejichž výsledkem je buď sběratelsky nevýznamný rozdíl (resp. drobná desková odchylka, známka se velmi blíží požadovanému originálu), nebo vznik typů, podtypů či zcela ojediněle deskových chyb, tedy odchylek v obraze i kresbě známky (deskových odchylek), které lze v rámci doporučené terminologie charakterizovat přímo; rovněž tak lze specifikovat přímo druh úpravy či opravy, v jejímž důsledku příslušná desková odchylka vznikla (oprava původního štočku, rytiny, předlohy, retuš negativu, resp. diapozitivu ap.)

desková chyba

vžitě filatelistické označení (nerespektující skutečný tvar tiskové formy) pro rušivý prvek v kresbě známky příslušné určitému známkovému poli dané tiskové formy, vzniklý v důsledku přehlédnutého omylu nebo chybné kontroly technologických postupů v průběhu zhotovení tiskové formy; ojediněle jako důsledek chybně provedené opravy tiskové formy; deskové chyby mohou být předmětem oprav (viz také retuš); svou povahou nebrání řádnému použití poštovní ceniny v poštovním provozu

Nejširším pojmem je tedy *odchylka v obraze a kresbě známky* (desková odchylka), zahrnující pojmy *typ*, *desková vada*, *retuš*, *chybotisk* a možná i další, přičemž pro přesnější určení hraje roli způsob jejího vzniku.

Definice tedy máme, ovšem ty nespadly z nebe – vznikaly postupně a vyvíjely se. Například výraz *typ* byl u nás některými autory za první republiky používán ve zcela jiné souvislosti, nebo alespoň v širším významu než dnes. Kaplánkův katalog z roku 1930 jím například označuje i jednotlivé *kresby* známek emise Hradčany.

Typ I.	
25	I 3 h purpurová - Nu . . . . . -'50 -'50
26	I 5 h žlutozelená - Nu . . . . . -'50 -'50
27	I 10 h červená - Nu . . . . . -'60 -'60
28	I 20 h modrozelená - Nu . . . . . -'80 -'30
29	I 25 h modrá - Nu . . . . . 1' - 1' -
30	I 25 h ultramarín . . . . . 15 - - -
31	I 30 h olivově žlutá - Nu . . . . . 2' - 2' -
32	I 40 h rumělkově červ. - Nu 2 - 2 -
Typ Ia.	
33	Ia 100 h hnědá - Nu . . . . . 3 - 2'50
34	Ia 200 h ultramarín - Nu . . . . . 8' - 5' - a fialově modrá . . . . . 20' - -'
35	Ia 400 h modrofialová - Nu . . . . . 10' - 6' -
Typ II.	
36	II 1 h tmavohnědá - Nu . . . . . -'50 -'50
37	II 50 h hněděfialová - Nu . . . . . 2'50 2'50
Typ III.	
38	III 60 h červeně oranž. - Nu . . . . . 4' - 4' - a žluto pomerančová . . . . . 6' - -'
39	III 80 h olivově zelená - Nu . . . . . 2'50 2'50
40	III 300 h zelená - Nu . . . . . 8' - 5' -
41	III 1000 h fialová na žl. papíru. 20' - 8' -

Takový přístup byl tehdy obecně rozšířený a řídili se jím i někteří vydavatelé albových listů. Dnes jej ale považujeme za dávno překonaný.

Vývoj se samozřejmě nezastavil. Jsou zde nové tiskové postupy, nové technologie tiskové přípravy a nakonec i nové přístupy vydavatele. Co bylo výstižné pro definování odchylek vzniklých tradičními tiskovými technikami a postupy nemusí stačit na některé ze současných. Koho by v dobách kladení základů filatelistické terminologie napadlo, že obraz známky bude vytvářet grafik na počítači a příprava tiskové desky bude probíhat elektronicky? Kdo by pomyslel, že budou zhotovovány dotisky malých přepážkových listů v nepatrném nákladu 200 (!) kusů, opakovaně, a leckdy se změněnou hustotou či typem rastru a úhlem jeho postavení (mám na mysli známky s kupony pro přitisky).

A tyhle nové okolnosti, vymykající se dosavadní praxi a terminologii, samozřejmě vyžadují, abychom se při charakteristice a popisování odchylek nesnažili násilně používat termíny zavedené v jiné době a pro jiné účely. V této souvislosti mám na mysli zejména výraz *typ*, který pro řadu sběratelů v žebříčku důležitosti zaujímá druhé místo hned za katalogovým číslem. V průběhu doby se typy staly obrazně řečeno „exkluzivním klubem“, přičemž členství v něm známce otvírá alba a peněženky sběratelů.

Nyní na toto označení aspirují známky vydávané s kupony určenými pro přitisky. Jejich tisk totiž probíhá

pro mě dost neuvěřitelným způsobem, kdy vedle základního nákladu jsou postupně zhotovovány dotisky, a to i v miniaturních objemech (200 kusů!), pro něž jsou připravovány nové tiskové (ofsetové) desky. Pro tyto desky nejsou vždy použity původní tiskové podklady, ale podklady změněné, například nastavením odlišného úhlu rastru či podoby a hustoty jeho bodů, ba dokonce byl rastr použit na původně pérové nápisy. Tak se například stalo, že „pérově“ provedená jména autorů jsou na dotisku provedena autotypicky (10 Kč Děti v zimě 2008, Pof. 583). Naprostá nedbalost (a to je ještě mírný výraz) tiskárny Optys, které byl tisk těchto známek po léta svěřován, vedla ke vzniku dlouhé řady variant. Této skutečnosti si povšimli někteří objednatelé přítisků, kteří vsadili na možnost, že se právě u jejich dotisku vyskytne nějaká taková odchylka – a mnohdy se to skutečně stalo (pokud šlo vůbec o náhodu a ne o úmyslné zhotovení...). Odchylky se však vyskytly i u dotisků zhotovovaných pro přítisky pošty.

Nyní se čím dál hlasitěji ozývá volání po tom, aby tyto odchylky rastrů byly označeny za odlišné typy. Nejde o novou snahu, nové je to, že se za ně postavila typologická komise SSČSZ SČF, jejíž zástupci vyvolali v úvodu zmíněné jednání. V katalogu Pofis Česká republika jsem označení *typ* v této souvislosti odmítl zavést. Samozřejmě jsem chtěl uživatele katalogu informovat o existenci známek s odlišným rastrem, použil jsem však neutrálnější výraz *varianta*. Jednak si totiž myslím, že pro uvedenou odchylku je třeba najít přílehavější označení (z těch stávajících za vhodnější – i když ne zcela výstižné - považuji *desková chyba*), a jednak jsem nechtěl sběratele typů vystavit nutnosti, aby si tyto

v nepatrném počtu zhotovené známky museli draze kupovat od objednatelů jednotlivých dotisků. Dosaďadní odlišné typy se totiž vyznačovaly mimo jiné tím, že je bylo možné koupit na poště či v novinkové službě (samozřejmě včas a s příslušnou dávkou štěstí). Nyní jsme však konfrontováni s novým fenoménem – známkami v odlišné podobě dotisknutými v nepatrném počtu na soukromou objednávku. I toto hledisko je tedy třeba vzít v potaz při hledání výstižného a spravedlivého označení.

V této souvislosti si asi někteří ze čtenářů položí otázku, kdo vlastně pro tyto známky prominentní označení *odlišný typ* prosazuje – a proč. To je dobrá otázka (v detektivkách bychom se ptali *Komu ku prospěchu?*), a tak se na ni pokusme rovnou odpovědět. Myslím, že se dělí na tři skupiny. V první jsou badatelé, vedení svatým nadšením, kterým jde o *princip*. V druhé objevitelé, kteří identifikaci odlišností v obrazu známek věnovali mnoho úsilí a možná i prostředků, a teď za ně chtějí sklidit *zaslouženou odměnu*. A ve třetí samozřejmě ti, kdo tyto známky mají na skladě a chtějí by je ještě úspěšněji *prodat*. Všem v jejich snahách přeji úspěch, ovšem doporučuji, aby si cestou k němu zvolili jiný prostředek, přesněji jiné (a správnější) odborné označení.

Na závěr se sluší odpovědět na otázku položenou v titulku – Kolik vlastně je sběratelsky oblíbených typů u známek České republiky? V katalogu Pofis - pokud se nepletu - jsou vedeny dva: Brunčvík (Pof. 144; ovšem s poznámkou, že jde možná o deskovou vadu – k tomuto závěru se kloním i já) a aršík 80 let ČSR (Pof. PL 197; u kterého jde ale spíše o retuš). Odpověď tedy zní: Vlastně žádný... ■